

Total No. of Questions : 20]

[Total No. of Printed Pages : 8

SS
2037

ਸਲਾਨਾ ਪਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
BUSINESS ECONOMICS AND QUANTITATIVE METHODS-II
(Commerce Group)
(Punjabi, Hindi and English Versions)
(Evening Session)

Time allowed : Three hours

Maximum marks : 65

(Punjabi Version)

- ਨੋਟ : (i) ਆਪਣੀ ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਦੇ ਟਾਈਟਲ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੋਡ/ਪੇਪਰ-ਕੋਡ ਵਾਲੇ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੋਡ/ਪੇਪਰ-ਕੋਡ 143/C ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਜ ਕਰੋ ਜੀ ।
- (ii) ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਲੈਂਦੇ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਪੰਨੇ ਗਿਣ ਕੇ ਦੇਖ ਲਓ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਟਾਈਟਲ ਸਹਿਤ 30 ਪੰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਠੀਕ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹਨ ।
- (iii) ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਵਿੱਚ ਖਾਲੀ ਪੰਨਾ/ਪੰਨੇ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ/ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।
- (iv) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । (ਭਾਗ-ਓ, ਭਾਗ-ਅ, ਭਾਗ-ੲ, ਅਤੇ ਭਾਗ-ਸ) ।
- (v) ਭਾਗ-ਓ : ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 1 ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸਦੇ ਪੰਜ ਭਾਗ ਹੋਣਗੇ, ਹਰੇਕ ਭਾਗ ਇੱਕ ਅੰਕ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ 1-15 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ ।
- (vi) ਭਾਗ-ਅ : ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 2 ਤੋਂ 8 ਤੱਕ ਹੋਣਗੇ, ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2 ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ 5-10 ਲਾਇਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ ।
- (vii) ਭਾਗ-ੲ : ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 9 ਤੋਂ 17 ਤੱਕ ਹੋਣਗੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4 ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਕੋਈ 7 ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ 15-20 ਲਾਇਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਉ ।
- (viii) ਭਾਗ-ਸ : ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 18-20 ਤੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਚੋਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ, ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6 ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ 3-5 ਪੰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ ।
- (ix) ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਓ ।
- (x) ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਧਾਰਣ ਕੈਲਕੁਲੇਟਰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ । ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣਾ ਕੈਲਕੁਲੇਟਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ । ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਮੰਗਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਭਾਗ-ਓ

1. (ੳ) ਦਸ਼ਮਕ ਲੜੀ ਨੂੰ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਦਾ ਹੈ । 1
- (ਅ) ਸਹਿ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ r ਦੇ ਮੁੱਲ ਦੀਆਂ ਕੀ ਸੀਮਾਵਾਂ ਹਨ ?
- (i) -1 ਅਤੇ 1 (ii) -3 ਅਤੇ 3
- (iii) -1 ਅਤੇ 0 (iv) 0 ਅਤੇ 1 1
- (ੲ) ਬਾਜ਼ਾਰ ਕੀਮਤ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦ ਕੀ ਹੈ ? 1
- (ਸ) ਉਸ ਵਸਤੂ ਦਾ ਨਾਂ ਦੱਸੋ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
- (i) ਧਾਤ (ii) ਪੈਟਰੋਲ (iii) ਮੁਦਰਾ (iv) ਕਾਗਜ਼ 1

(ਹ) ਜੇਕਰ ਦਿੱਸ ਨਿਰਯਾਤ ਦਾ ਮੁੱਲ, ਦਿੱਸ ਆਯਾਤ ਦੇ ਮੁੱਲ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੇਸ ਦੇ ਵਪਾਰ ਬਾਕੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

(i) ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ (ii) ਸੰਤੁਲਨ ਵਿੱਚ (iii) ਅਨੁਕੂਲ (iv) ਅਸੰਤੁਲਨ 1

ਭਾਗ-ਅ

2. ਗਣਿਤਕ ਔਸਤ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੱਸੋ । 2
3. ਕੈਲੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ਮਤਾ-ਗੁਣਾਂਕ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੱਸੋ । 2
4. ਸੂਚਕ-ਅੰਕ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਲਿਖੋ । 2
5. ਸਹਿਸਬੰਧ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਪਰਾਮਣ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੈ ? 2
6. ਚਾਰ-ਖੇਤਰੀ ਮਾਡਲ ਵਿੱਚ ਆਮਦਨ ਦਾ ਚਕਰੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀ ਹੈ ? 2
7. ਛੁਪੀ-ਹੋਈ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਕੀ ਹੈ ? 2
8. ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰਲਤਾ ਅਨੁਪਾਤ ਕੀ ਹੈ ? 2

ਭਾਗ-ਬ

9. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਮਧਿਕਾ ਪਤਾ ਕਰੋ :

ਅੰਕ :	35	20	30	15	25	40
ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ :	65	87	45	35	15	45

4

10. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਕਾਰਲ-ਪੀਅਰਸਨਜ਼ ਦੀ ਵਿੱਧੀ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਮਤਾ ਗੁਣਾਂਕ ਕਢੋ :

ਆਮਦਨ :	10	20	30	40	50	60	70
ਮਜਦੂਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ :	25	55	85	65	40	20	10

4

11. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਸਰਲ ਸਮੂਹਿਕ ਵਿੱਧੀ ਅਤੇ ਕੀਮਤ ਅਨੁਪਾਤਾਂ ਦੀ ਸਰਲ ਔਸਤ ਵਿੱਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸੂਚਕ-ਅੰਕ ਪਤਾ ਕਰੋ :

ਵਸਤੂਆਂ	ਕੀਮਤ 2012	ਕੀਮਤ 2015
A	345	370
B	310	340
C	415	460
D	380	420
E	240	270

4

12. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਪਰਾਮਣ ਸਮੀਕਰਣ Y ਦੀ X ਉੱਤੇ ਬਣਾਓ :

X 8 4 10 7 6

Y 12 10 14 8 6

4

13. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਗਣਨਾ ਕਰੋ :

(ੳ) ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੁੱਲ ਤੇ ਕੁਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਤਪਾਦ

(ਅ) ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੁੱਲ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਤਪਾਦ

(i) ਨਿੱਜੀ ਉਪਭੋਗ ਖਰਚ = 2,40,000

(ii) ਸਰਕਾਰੀ ਉਪਭੋਗ ਖਰਚ = 37,000

(iii) ਕੁਲ ਪੂੰਜੀ ਨਿਰਮਾਣ = 14,500

(iv) ਨਿਰਯਾਤ = 19,000

(v) ਆਯਾਤ = 23,500

(vi) ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁੱਧ ਸਾਧਨ ਆਮਦਨ = 750

(vii) ਘਿਸਾਵਟ = 300

4

14. ਔਸਤ ਬਚਤ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕੀ ਹੈ ? ਚਿੱਤਰ ਸਹਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ । 4
15. ਮੁਦਰਾ ਦੇ ਅਚਨਚੇਤੀ ਕੰਮ ਲਿਖੋ । 4
16. ਵਿਕਾਸਾਤਮਕ ਖਰਚ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਵਿਕਾਸਾਤਮਕ ਖਰਚ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੈ ? 4
17. ਭੁਗਤਾਨ ਬਾਕੀ ਦੇ ਅਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਢੰਗ ਹਨ ? 4

ਭਾਗ-ਸ

18. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਕੜੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮਾਪ ਵਿਚਲਣ ਅਤੇ ਔਸਤ ਕਢੋ :

ਉਮਰ :	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60
ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ :	12	10	20	22	18	12

ਜਾਂ

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਕਾਰਲ-ਪੀਅਰਸਨਜ਼ ਦੀ ਵਿੱਧੀ ਨਾਲ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਪਤਾ ਕਰੋ :

ਰੋਲ ਨੰ. :	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕ :	65	87	72	66	49	57	64	68	74	78
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕ :	80	47	70	57	64	76	70	47	63	46

19. ਖਰਚ ਵਿੱਧੀ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਕਿਵੇਂ ਮਾਪੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?

ਜਾਂ

ਘਾਟੇ ਦਾ ਬਜਟ ਕੀ ਹੈ ? ਬਜਟ ਘਾਟਾ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਢੰਗ ਹਨ ?

20. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈਸਪੀਅਰ ਅਤੇ ਫਿਸ਼ਰ ਦਾ ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਪਤਾ ਕਰੋ :

ਵਸਤੂਆਂ	ਆਧਾਰ ਸਾਲ		ਚਾਲੂ ਸਾਲ	
	ਕੀਮਤ	ਮੁੱਲ	ਕੀਮਤ	ਮੁੱਲ
A	12	72	14	84
B	18	108	16	96
C	15	90	18	108
D	14	84	20	120

ਜਾਂ

ਵਪਾਰਿਕ ਬੈਂਕ ਕੀ ਹੈ ? ਕੇਂਦਰੀ ਬੈਂਕ ਤੇ ਵਪਾਰਿਕ ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੈ ? ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੋ । 6

(Hindi Version)

- ਨੋਟ : (i) ਅਪਣੀ ਉਤਰ-ਪੁਸ਼ਟਿਕਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਥ ਪਰ ਵਿਸ਼-ਕੋਡ/ਪੇਪਰ-ਕੋਡ ਵਾਲੇ ਖਾਨੇ ਮੇਂ ਵਿਸ਼-ਕੋਡ/ਪੇਪਰ-ਕੋਡ 143/C ਅਵਸ਼ਯ ਲਿਖੋ।
(ii) ਉਤਰ-ਪੁਸ਼ਟਿਕਾ ਲੇਏ ਹੀ ਇਸਕੇ ਪ੍ਰਥ ਗਿਨਕਰ ਦੇਖ ਲੋ ਕਿ ਇਸਮੇਂ ਟਾਈਟਲ ਸਹਿਤ 30 ਪ੍ਰਥ ਹੈਂ ਏਵਂ ਸਹੀ ਕ੍ਰਮ ਮੇਂ ਹੈ।
(iii) ਉਤਰ-ਪੁਸ਼ਟਿਕਾ ਮੇਂ ਖਾਲੀ ਓਡੇ ਗਏ ਪ੍ਰਥ/ਪ੍ਰਥਾਂ ਦੇ ਪਸ਼ਚਾਤ ਹਲ ਕੀਏ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ/ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਕਾ ਮੂਲਾਂਕਨ ਨਹੀਂ ਕੀਯਾ ਜਾਏਗਾ।
(iv) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪਤ੍ਰ ਕੋ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਮੇਂ ਵੰਡਾ ਗਯਾ ਹੈ। (ਭਾਗ-ਕ ਭਾਗ-ਖ, ਭਾਗ-ਗ, ਔਰ ਭਾਗ-ਘ)।
(v) ਭਾਗ-ਕ : ਮੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 1 ਹੋਗਾ, ਇਸਕੇ 5 ਭਾਗ ਹੋਂਗੇ ਪ੍ਰਤ੍ਯੇਕ ਭਾਗ 1 ਅੰਕ ਕਾ ਹੋਗਾ, ਇਨਕਾ ਉਤਰ 1-15 ਸ਼ਬਦਾਂ ਮੇਂ ਲਿਖੋ।
(vi) ਭਾਗ-ਖ : ਮੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 2 ਸੇ 8 ਤਕ ਹੋਂਗੇ, ਪ੍ਰਤ੍ਯੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2 ਅੰਕ ਕਾ ਹੋਗਾ, ਇਨਕਾ ਉਤਰ 5-10 ਲਾਈਨਾਂ ਮੇਂ ਲਿਖੋ।
(vii) ਭਾਗ-ਗ : ਮੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 9 ਸੇ 17 ਤਕ ਹੋਂਗੇ, ਪ੍ਰਤ੍ਯੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4 ਅੰਕ ਕਾ ਹੋਗਾ, ਇਨਮੇਂ ਸੇ ਕੋਓਂ 7 ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ, ਇਨਕਾ ਉਤਰ 15-20 ਲਾਈਨਾਂ ਮੇਂ ਲਿਖੋ।

(viii) भाग-घ : में प्रश्न नं. 18 से 20 तक अनुरूपी विकल्प वाले होंगे, प्रत्येक प्रश्न 6 अंक का होगा, इनका उत्तर 3-5 पन्नों में लिखें।

(ix) जरूरत के अनुसार चित्र बनाएं।

(x) साधारण गणक (Calculator) का प्रयोग करने की आज्ञा है। परीक्षार्थी अपना गणक परीक्षा भवन में लेकर आयें। उनको एक दूसरे से माँगने की अनुमति नहीं होगी।

भाग-क

1. (क) दशमक लड़ी को भागों में बाँटता है। 1
- (ख) सह-सम्बन्ध में r के मूल्य की क्या सीमाएं हैं ? 1
- (i) -1 और 1 (ii) -3 और 3 (iii) -1 और 0 (iv) 0 और 1 1
- (ग) बाज़ार कीमत पर शुद्ध घरेलू उत्पाद क्या है ? 1
- (घ) उस वस्तु का नाम बताओ, जिसे आमतौर पर विनिमय के माध्यम के लिये स्वीकार किया जाता है। 1
- (i) धातु (ii) पेट्रोल (iii) मुद्रा (iv) कच्चा 1
- (ङ) यदि दृश्य निर्यात का मूल्य, दृश्य आयात के मूल्य से अधिक हो तो देश के व्यापार शेष को कहा जाता है। 1
- (i) प्रतिकूल (ii) संतुलन में (iii) अनुकूल (iv) असंतुलन 1

भाग-ख

2. गणितीय औसत की विशेषताएं बताओ। 2
3. कैले के विषमता-गुणांक की विशेषताएं बताओ। 2
4. सूचक-अंक की सीमाएं लिखें। 2
5. सह-सम्बन्ध और प्रतीपगमन में क्या अन्तर है ? 2
6. चार क्षेत्रीय मॉडल में आमदन का चक्रीय प्रवाह क्या है ? 2
7. छुपी हुई बेरोजगारी क्या है ? 2
8. कानूनी तरलता अनुपात क्या है ? 2

भाग-ग

9. निम्नलिखित आंकड़ों से माध्यिका ज्ञात करो :

अंक :	35	20	30	15	25	40
विद्यार्थियों की संख्या :	65	87	45	35	15	45

4

10. निम्नलिखित आंकड़ों से कार्ल पियर्सन की विधि से विषमता गुणांक निकालो :

आय :	10	20	30	40	50	60	70
मजदूरों की संख्या :	25	55	85	65	40	20	10

4

11. निम्नलिखित आंकड़ों से सरल सामूहिक विधि और कीमत अनुपात की सरल औसत विधि द्वारा सूचक अंक ज्ञात करें :

वस्तु	कीमत 2012	कीमत 2015
A	345	370
B	310	340
C	415	460
D	380	420
E	240	270

4

12. निम्नलिखित आंकड़ों से प्रतीपगमन समीकरण Y की X के ऊपर बनाएं।

X	8	4	10	7	6
Y	12	10	14	8	6

4

13. निम्नलिखित आंकड़ों के आधार पर गणना करें :

(क) बाजार मूल्य पर कुल राष्ट्रीय उत्पाद	
(ख) बाजार मूल्य पर शुद्ध राष्ट्रीय उत्पाद	
(i) निजी उपभोग खर्च	= 2,40,000
(ii) सरकारी उपभोग खर्च	= 37,000
(iii) कुल पूंजी निर्माण	= 14,500
(iv) निर्यात	= 19,000
(v) आयात	= 23,500
(vi) विदेशों से शुद्ध साधन आय	= 750
(vii) हास (Depreciation)	= 300

4

14. औसत बचत प्रवृत्ति क्या है ? चित्र सहित व्याख्या करो।

4

15. मुद्रा के फुटकल कार्य लिखो।

4

16. विकासात्मक और गैर-विकासात्मक खर्च में क्या अन्तर है ?

4

17. भुगतान शेष के असंतुलन को ठीक करने के कौन-कौन से ढंग हैं ?

4

भाग-घ

18. निम्नलिखित आंकड़ों से प्रमाप विचलन और औसत ज्ञात करो :

आयु :	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60
विद्यार्थियों की संख्या :	12	10	20	22	18	12

अथवा

निम्नलिखित आंकड़ों से कार्ल पियर्सन की विधि द्वारा सह-सम्बन्ध ज्ञात करो :

रोल नं. :	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
हिन्दी में अंक :	65	87	72	66	49	57	64	68	74	78
पंजाबी में अंक :	80	47	70	57	64	76	70	47	63	46

6

19. खर्च विधि द्वारा राष्ट्रीय आय को कैसे मापा जाता है ?

अथवा

घाटे का बजट क्या है ? बजट घाटा कम करने के लिए कौन-कौन से तरीके हैं ?

6

20. निम्नलिखित आंकड़ों से लैस्पीयर और फिशर का सूचक अंक ज्ञात करो :

वस्तुएं	आधार वर्ष		चालू वर्ष	
	कीमत	मूल्य	कीमत	मूल्य
A	12	72	14	84
B	18	108	16	96
C	15	90	18	108
D	14	84	20	120

अथवा

व्यापारिक बैंक क्या है ? केन्द्रीय बैंक और व्यापारिक बैंक में क्या अन्तर है ? स्पष्ट कीजिए।

6

(English Version)

- Note :** (i) You must write the subject-code/paper-code **143/C** in the box provided on the title page of your answer-book.
- (ii) Make sure that the answer-book contains 30 pages (including title page) and are properly serialized as soon as you receive it.
- (iii) Question/s attempted after leaving blank page/s in the answer-book would not be evaluated.
- (iv) Question paper has been divided into 4 parts. **Section-A, Section-B, Section-C and Section-D.**
- (v) **Section-A :** will consist of question no. 1 having 5 parts of one mark each. Answer should be in 1-15 words.
- (vi) **Section-B :** will consist of question no. 2 to 8 of two marks each. Answer should be in 5 to 10 lines.
- (vii) **Section-C :** will consist of question no. 9 to 17. Each question carries 4 marks. Answer should be in 15-20 lines. Attempt any 7 questions from this section.
- (viii) **Section-D :** will consist of question no. 18 to 20 having internal choice. Each question carries 6 marks. Answer should be in 3-5 pages.
- (ix) Make diagrams where necessary.
- (x) The use of non programmable simple calculator is allowed. The student should bring their own calculator in the examination hall. No borrowing will be permitted.

Section-A

1. (a) Deciles divide the series into parts. 1
- (b) What are the limits of r in correlation ? 1
 - (i) -1 and 1 (ii) -3 and 3 (iii) -1 and 0 (iv) 0 and 1
- (c) What is net domestic product at market price ? 1
- (d) Name the thing which is generally accepted as medium of exchange. 1
 - (i) Metal (ii) Petrol (iii) Money (iv) Paper
- (e) If the value of visible exports are more than visible import, their balance of trade is called 1
 - (i) Unfavourable (ii) In Balance (iii) Favourable (iv) Imbalance

Section-B

2. Explain the characteristics of arithmetic mean. 2
3. Explain the characteristics of coefficient of skewness as given by Cayley. 2
4. Write the limitations of index number. 2

143/C-SS

5. What is difference between correlation and regression ? 2
6. What is circular flow of income in four sector model ? 2
7. What is disguised unemployment ? 2
8. What is statutory liquidity ratio ? 2

Section-C

9. Calculate median from the following data.

Marks :	35	20	30	15	25	40
No. of students :	65	87	45	35	15	45

4

10. Calculate coefficient of skewness by Karl-Pearson's method from the following data :

Income :	10	20	30	40	50	60	70
No. of labourers :	25	55	85	65	40	20	10

4

11. Calculate index number by simple aggregative method and simple average of price relative from the following data.

Commodities	Price 2012	Price 2015
A	345	370
B	310	340
C	415	460
D	380	420
E	240	270

4

12. Find regression equation Y on X from the following data.

X	8	4	10	7	6
Y	12	10	14	8	6

4

13. Calculate from the following data :

(a) Gross national product at market price

(b) Net national product at market price

- (i) Private consumption expenditure = 2,40,000
- (ii) Govt. consumption expenditure = 37,000
- (iii) Gross capital formation = 14,500
- (iv) Exports = 19,000
- (v) Imports = 23,500
- (vi) Net factor income from abroad = 750
- (vii) Depreciation = 300

4

14. What is average propensity to save ? Explain with diagram. 4
15. Explain the contingency function of money. 4
16. What is difference between developmental and non developmental expenditure ? 4
17. What are the methods to rectify the disequilibrium of balance of payment ? 4

Section-D

18. Calculate standard deviation and mean from the following data.

Age :	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60
No. of students :	12	10	20	22	18	12

or

Calculate Karl-Pearson's coefficient of correlation from the following data.

Roll no. :	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Marks in Hindi :	65	87	72	66	49	57	64	68	74	78
Marks in Punjabi :	80	47	70	57	64	76	70	47	63	46

19. How will you measure national income by expenditure method ?

or

What is deficit budget ? What are the measures to reduce the budget deficit ?

20. Calculate index number by Laspeyres and Fisher method from the following data.

Commodities	Base year		Current year	
	Price P_0	Value Q_0	Price P_1	Value Q_1
A	12	72	14	84
B	18	108	16	96
C	15	90	18	108
D	14	84	20	120

or

What is commercial bank ? What is difference between central bank and commercial bank ?
Explain.